

Voor ouders en
andere opvoeders
van kinderen van
0-5 jaar

Opvoed-
handreiking
Media

Driestar *onderwijsadvies*

Colofon

Deze handreiking is een uitgave van het lectoraat Nieuwe media in vorming en onderwijs en maakt onderdeel uit van een viertal handreikingen voor ouders rondom het mediawijs opvoeden van kinderen, tieners en adolescenten. Deze handreikingen zijn ook goed te gebruiken voor iedereen die werkt met jongeren, zoals aan docenten, hulpverleners, jeugdwerkleiders, catecheten.

In deze handreiking worden cijfers genoemd en gegevens gebruikt uit diverse onderzoeken naar het gedrag van kinderen of jongeren. Deze gegevens zijn niet normerend bedoeld. Ze zijn gegeven als achtergrond en hebben de intentie om inzicht te geven in de ontwikkelingen die jongeren (in Nederland) doormaken en de manier waarop nieuwe media in hun leefwereld gebruikelijk zijn.

Lectoraat Nieuwe media in vorming en onderwijs, Bertine Haverhals en Harmen Veldhuis

Driestar hogeschool, november 2016

Wijs met **media**?

Mark (3) protesteert luidkeels in de kinderstoel. Hij vindt dat hij lang genoeg heeft zitten wachten tot mama klaar is met koken. Omdat zijn moeder geen tijd heeft om hem meer aandacht te geven, besluit ze om de iPad toch maar weer te geven. Ze weet zeker dat ze het komende halfuur dan niet naar hem hoeft om te kijken.

Wijs met **media**!

Lourens (4) zit met glimogen achter de computer in de woonkamer voor zijn dagelijkse computerkwartier. Hij heeft gekozen voor zijn favoriete digitale prentenboek, 'Bart op de boerderij'. Zijn moeder heeft het papieren boek al zo vaak voor gelezen dat hij de tekst bijna uit zijn hoofd kent. Hij vindt het prachtig om zelf op z'n gemak nog eens te luisteren en overal op te klikken. Telkens vindt hij nieuwe geluidjes en plaatjes. Het verhaal spreekt hem zo aan, dat hij met de duplo en de boerderijdieren het verhaal al een paar keer heeft nagespeeld.

Waarom hebben tablets, smartphones en computers zo'n aantrekkingskracht op (jonge) kinderen? Onder welke voorwaarden kan het gebruik van digitale media mooie effecten hebben op de ontwikkeling van en het contact met jonge kinderen? Hoe voorkom je dat ze als zoethouder worden gebruikt en misschien wel een belangrijkere opvoeder dan jijzelf worden? Vragen te over als het gaat over mediagebruik en het jonge kind.

De baby-, dreumes-, peuter- en kleutertijd waar het in deze handreiking over gaat, vormt een belangrijke ontwikkelingsfase. Kinderen leren zich hechten aan voor hen belangrijke volwassenen, de ontwikkeling van een eigen identiteit begint en het eerste contact met leeftijdgenoten wordt gelegd. Vooral het ontdekken van de wereld door alle zintuigen staat centraal. De hersenen hebben vooral behoefte aan fysieke ervaringen. Dat betekent dat mediagebruik moet worden beperkt. Hoe en wanneer? Daar zal in deze mediahandreiking op in worden gegaan.

Mediaopvoeding

“Je kunt er niet meer omheen.” Die uitdrukking horen we regelmatig als het gaat over de smartphone, Minecraft, Facebook of Snapchat. Is het waar, kunnen we er niet omheen? Dat is maar de vraag.

Een van de belangrijkste taken van opvoeders en ambtsdragers is kinderen en jongeren de weg te wijzen en daarop bij de hand te nemen. Die weg is de smalle weg, als het gaat om ons leven voor Gods aangezicht, zoals de Heere Jezus ons daartoe aanspoort in Mattheüs 7. Dat betekent ook een smalle weg als het gaat om allerlei keuzes in het dagelijks leven. We ontzeggen onszelf en onze kinderen wat schadelijk en gevaarlijk voor hen is. Gaat het om zaken die risico's met zich meebrengen, dan nemen we het zekere voor het onzekere en laten we ze links liggen. Dreigt er groot gevaar, dan blijven we zelfs ver uit de buurt. Dat doen we bij kleding, speelgoed, voedsel, reizen, hobby's - en dus ook bij media.

Maar er zit een andere kant aan. Het 'we kunnen er niet meer omheen' is ook een gevaarlijke uitdrukking. Er klinkt een verontschuldiging in door, alsof we die smartphone en nieuwe media gebruiken omdat het nu eenmaal niet anders kan. Maar zeggen we dat ook over al die andere dagelijkse dingen waar gevaren aan verbonden zijn of die discussies hebben opgeroepen? "Tja, ik ben met de auto hè. Je kunt tegenwoordig haast niet meer zonder." Of: "Sorry, ik ontkom er niet meer aan, ik gebruik nu ook e-mail."

Door in deze trant over media te praten, in ons gezin, op een verjaardag, vanaf de kansel of op de catechisatie, geven we kinderen en jongeren tussen de regels door een negatieve boodschap mee. Kennelijk zijn media een noodzakelijk kwaad, iets wat we liever zouden missen. Bovendien blijkt daaruit dat we als opvoeders ook zwichten voor groepsdruk. Welk signaal pikt een kind daaruit op? "O, dus m'n moeder moppert op mij omdat de dominee krietiek heeft op YouTube?" "En waarom zit pa zelf de hele tijd op z'n laptop?" Mediaopvoeding vraagt om gewetensvorming, maar verwarrende signalen werken daarbij averechts.

Bij mediaopvoeding past een heel andere grondhouding. Het lectoraat Nieuwe media in vorming en onderwijs heeft een model ontwikkeld dat uitgaat van pelgrimschap. Als christen gebruiken we media niet tegen wil en dank, maar omdat ze ons kunnen helpen op onze levensreis. Niet onbeperkt, maar matig, zodat ze ons niet afleiden of hinderen op die reis. Helpen ze ons niet en dwarsbomen ze die reis juist, dan moeten we ze links laten liggen.

Ons mediagebruik zal altijd tonen waar ons hart ligt: of dat toebehoort aan de satan of aan Koning Jezus. Mediagebruik is dus een zaak van het hart en daarmee biedt de mediaopvoeding van schoolkinderen gouden aangrijpingspunten om met kinderen te spreken over het meest wezenlijke van het leven: over geloof en bekering, over het dienen van God en over de tijdelijkheid van ons bestaan. We mogen mediaopvoeding daarom zien als een kans om onze kinderen toe te rusten om weerbaar te staan in een gebroken wereld. Een kans ook om onze kinderen voor te leven in hoe zij, juist via internet, elkaar kunnen helpen en iets voor een ander kunnen doen. Dat past heel mooi bij de leeftijdsfase van het schoolkind, waarin de sociaal-emotionele ontwikkeling een grote stap neemt en waarin kinderen steeds meer gericht raken op de ander, op hun naaste.

Pelgrim, dienaar, leerling en burger

In deze handreiking worden praktische tips over mediaopvoeding gegeven, gezien vanuit de specifieke ontwikkeling die schoolkinderen doormaken. Daarnaast benadrukt de handreiking het belang om vanaf jonge leeftijd in de opvoeding in alles te werken aan het meegeven van een christelijke levenshouding aan onze kinderen. Want deze levenshouding is bepalend voor de manier waarop het kind (later) zal handelen en nieuwe media zal gebruiken. Kinderen ontwikkelen deze levenshouding door steeds te kijken naar de manier waarop ouders, verzorgers, andere opvoeders en andere kinderen media gebruiken. Omdat het media-gebruik van deze personen kan verschillen is het gesprek over Bijbels mediagebruik een belangrijk onderdeel van de mediaopvoeding.

In het Media Attitude Model is de levenshouding van waaruit een christen media dient te gebruiken, omschreven aan de hand van vier metaforen. Dat zijn de metaforen van pelgrim, burger, leerling en dienaar. In ons hele mediagedrag zouden we moeten tonen dat we een pelgrim, burger, leerling en dienaar zijn, leert het model ons. De praktische uitwerking van deze houdingen zal in deze handreiking centraal staan. Een korte introductie:

Pelgrim

De pelgrim is de reiziger, die zich bewust is van een hoger levensdoel en van zijn reis naar de eeuwigheid. Daarom sleept hij geen onnodige ballast mee in zijn rugzak. De christelijke vorming begint al in de jongste kindertijd: kinderen leren gewoonten als Bijbellezen en gezinsgebeden kennen. Kinderen imiteren het gedrag van hun opvoeders. Zijn hun opvoeders ware pelgrims?

Burger

De pelgrim is ook burger. Tijdens zijn reis is hij medeverantwoordelijk voor de samenleving waar hij deel van uitmaakt. Hij heeft daarin een roeping, een opdracht. Hij moet bouwen en bewaren

en dat vereist studie, arbeid en oriëntatie op de wereld om hem heen. Kinderen moeten de wereld leren ontdekken door fysieke waarnemingen. De ontwikkeling van de zintuigen staat voorop en dit vraagt variatie in spel en bezigheden.

Leerling

De pelgrim is ook leerling. Die houding staat haaks op de prikkelcultuur van deze eeuw, die ons verleidt om altijd online te zijn en die ons daarbij voortdurend afleidt. De leerling verdiept zich, richt zijn aandacht volledig op één onderwerp of persoon en waardeert de woordcultuur. Het lezen van boekjes met jonge kinderen is belangrijker dan het samen gebruiken van de smartphone. En kinderen moeten leren om één ding tegelijk te doen en dit ook af te sluiten voordat ze aan een andere taak beginnen.

Dienaar

De pelgrim is ook dienaar. Hij is niet alléén op reis, maar voelt zich verbonden met anderen, cijfert zichzelf weg en bevordert het welzijn van die ander. Hij gebruikt media niet asociaal maar sociaal. Voor jonge kinderen betekent het dienaar zijn dat ze van jongs af aan worden gestimuleerd om oog te hebben voor de ander. Sociale interacties leren hen om rekening te houden met elkaar.

Het Media Attitude Model is ontwikkeld om opvoeders te helpen. Het bevat geen handreikingen voor het omgaan met Minecraft of Snapchat, maar boort een diepere laag aan: wie ben ik als opvoeder, wie ben ik als mediagebruiker en wat vraagt de Heere God van mij op mijn reis naar de eeuwigheid? Deze vragen staan aan de basis van de handvatten in deze opvoedingshandreiking. Maar het echte vertrekpunt is dat van de pelgrim, die als Christen in het boek van John Bunyan de stad Verderf wil verlaten en op reis is naar de Stad die fundamenten heeft. De vreeze des Heere is daarmee het beginsel van de mediawijsheid.

“Klinkt mooi, maar hoe maak ik het concreet voor mijn kind van 3?”

Een terechte vraag. Een basishouding is niet iets wat je ‘doet’, maar wat om doordenking vraagt. Om hierbij te helpen is het boekje ‘Pelgrim in Medialand’ uitgegeven waarin de vier facetten van de basishouding van een christen praktisch uitgewerkt worden (zie de leestips achter in deze handreiking).

Leestip!

Hoe ontwikkelt een baby zich tot kleuter?

“Geniet maar van deze babytijd, want voor je het weet is het prille eraf”, zeiden de mensen om mij heen toen Nienke net geboren was. Ik lachte erom – was voor mijn gevoel de komende jaren druk bezig met spuugdoekjes en luiers. Maar nu staat Nienke al en vanmiddag zette ze haar eerste stapjes langs de tafel. Ik moet ons huis kindvriendelijk maken, besef ik ineens. Onze Nienke wordt echt heel snel groot.

0-2 jaar

Kinderen van 0-2 jaar maken vooral een lichamelijke groei door. Ze hechten zich aan hun opvoeders en ontdekken zichzelf en de omgeving via hun zintuigen. Factoren in de omgeving, maar vooral mensen hebben daarbij de meeste invloed.

2-3 jaar

Als het kind tussen de 1,5 en 2,5 jaar oud is zal het vormen van communicatie gaan ontwikkelen. Het kind wordt zelfstandiger en ontdekt meer en meer zijn omgeving, zichzelf en zijn eigen mogelijkheden.

3-5 jaar

Kinderen van 3 tot 5 jaar gaan steeds beter praten. Ze beheersen de taal steeds beter en daarbij ontwikkelt hun denken. Hun omgeving breidt uit, zowel sociaal en fysiek. Kinderen leren van deze omgeving: spiegelen gedrag door te observeren en kunnen eindeloos ‘waaromvragen’ stellen. Zo leert het kind zijn omgeving te begrijpen, leert het communiceren en relaties leggen. Het kind verzamelt informatie door eindeloos te observeren en ‘waaromvragen’ te stellen. Op basis van deze verzamelde informatie, leert het kind de principes van communicatie en leert het relaties leggen. Dit versterkt het begrijpen van de wereld.

Lichamelijk

De motoriek van een pasgeborene is vooral gebaseerd op reflexbewegingen. Deze reflexbewegingen verdwijnen weer tussen vier en acht weken na de geboorte, maar

vormen wel de basis voor het latere bewegen. Bij het jonge kind begint het bewegen met de grove moteriek. Ze gaan zich omrollen, leren kruipen en daarna lopen. De fijne moteriek ontwikkelt zich meer gestaag. Voor een 3-jarige is het nog moeilijk om te knippen of een bal te vangen. Een 4-jarige kan al een beetje knippen, omdat de handen en ogen beter gecoördineerd samenwerken.

Verstandelijk

De eerste zes levensjaren leggen de basis voor de rest van het leven: de hersenen ontwikkelen zich zo dat alles in beginsel aanwezig is en dat ze in de latere levensjaren kunnen doorgroeien. De basis voor de hersenontwikkeling wordt op jonge leeftijd gelegd door de zintuiglijke ervaringen in een drie-dimensionele wereld: via beweging, kijken, luisteren en menselijke interactie. Deze zogenaamde 'doorleefde ervaringen' zijn bepalend voor de hersenontwikkeling; de invloed ervan werkt de rest van een mensenleven door. Doordat een beeldscherm niet alle zintuigen aanspreekt, is een tablet niet in staat doorleefde ervaringen te bieden. Het gebruik van een tablet is in zichzelf niet schadelijk, maar heeft ook geen meerwaarde voor een jong kind. De zorg zit in de hoeveelheid tijd die ermee gemoeid is. Baby's (0-2 jaar) hebben namelijk alle tijd dat ze wakker zijn nodig om zich te leren verhouden tot de fysieke wereld. Als te veel van die tijd gebruikt wordt voor beeldschermmedia, kan dit ten koste gaan van hun breinontwikkeling.

We weten dat beeldschermmedia, met alle snelle prikkels, vooral de emotionele rechterhersenhelft aanspreken. Jonge kinderen functioneren vooral vanuit die rechterhersenhelft. Hierdoor ervaren hun hersenen een sterke beloningsprikkel als ze met een tablet mogen spelen. Het voelt zo prettig, dat het kind nergens anders meer aandacht voor heeft. Voor kinderen van deze leeftijd is dit alleen positief voor de ontwikkeling als die prettige ervaring verbonden wordt met activiteiten in de meer verstandelijke linkerhersenhelft. Dit gaat niet vanzelf; deze integratie kan worden bevorderd, door woorden te geven aan ervaringen. Laat een kind bijvoorbeeld vertellen bij wat het ziet. Of bespreek samen wat je zou kunnen doen als er een oplossing gezocht moet worden in een spel.

Sociaal-emotioneel

Een belangrijke behoefte van een baby is menselijk contact. In de eerste weken maken baby's contact door te brabbelen, huilen en glimlachen. Tussen de drie en zes maanden richten baby's hun gedrag slechts tot een paar nabije personen. Ze ontwikkelen daarbij voorkeur voor één persoon. Er ontstaat éénkennigheid: de baby kan vreemden en bekenden van elkaar onderscheiden. Een jong kind gaat steeds meer communiceren en stelt zich wel open voor nieuwe mensen. In eerste instantie door oogcontact, daarna door gebaren, tot de peuter zich ook in gesproken taal kan uiten. Daarnaast krijgt het kind ook steeds meer belangstelling voor andere kinderen. Het kind leert in deze fase simpele sociale regels kennen en kan zich daar beter aan houden.

Moreel

0-2 jaar:

Kinderen van ruim twee jaar snappen al redelijk wat wel en niet mag. Het 'inzicht' van deze peuters is heel erg gebonden aan de aanwezigheid van de opvoeder. 'Als mama erbij is, dan mag ik geen snoepje pakken'. Daarom is het niet vreemd dat het kind zo'n snoepje wel pakt, als papa en mama er niet bij zijn. Het kind past regels slechts toe in een bepaalde context en is niet goed in staat om zijn eigen gedrag bij te sturen. Zeggen dat iets niet mag heeft nog niet veel resultaat, al kan het wel goed zijn dat een kind er aan went dat dingen niet mogen. Een alternatief bieden in plaats van verbieden werkt in veel gevallen beter. Als het gaat om media is het belangrijk om voor het kind vooraf te selecteren welke apps geschikt zijn, zodat er geen situatie optreedt waarbij het kind ineens moet stoppen met of veranderen van gedrag.

2-3 jaar:

Een kind van ongeveer drie jaar gaat meer nadenken over zijn of haar gedrag. Het geeft iets of iemand de schuld van een gebeurtenis of spreekt zichzelf toe als iets wel of niet mag. Laat zelf zien met het eigen gedrag wat wel en niet goed is. Bijvoorbeeld door te tonen hoe je stopt met lezen in een boek in de bibliotheek als er onacceptabele plaatjes in staan. Of door op zondag bepaalde dingen niet te doen omdat op die dag het dienen van de Heere centraal staat. Op deze manier ontwikkelt het geweten zich en gaat het beetje bij beetje zelf functioneren. Uiteraard is ondersteuning met woorden prima, als het gedrag van de opvoeder maar voorop gaat en het goede voorbeeld geeft.

3-5 jaar:

Kleuters hebben al een eigen 'ik' ontwikkeld. Wanneer ouders een redelijk consequente opvoedingsstijl hanteren, heeft het kind vaak al een bepaalde innerlijke rem. Kleuters passen de regels die ze zich hebben eigen gemaakt heel zwart-wit toe, omdat de achtergrond van de regel niet wordt begrepen. Als een kind bijvoorbeeld heeft geleerd dat je beter niet kunt kijken naar bepaalde tv-programma's, dan koop je ook geen pak hagelslag waar een plaatje van zo'n tv-figuur op staat. In deze leeftijdsfase wordt het oordeel nog vaak gekoppeld aan de gevolgen. Iets mag niet, want je krijgt er straf voor. Ook hier geldt dat consequent gedrag en een omgeving waarin het kind zich veilig voelt, belangrijke middelen zijn tot gewetensvorming. Ook moet het ouderlijk gedrag duidelijk zijn. Zo groeit langzamerhand het besef dat goed gedrag waardevol is en dat verkeerd gedrag dingen veroorzaakt die niet fijn zijn.

Wat doet een jong kind met media?

Ruben (1,5 jaar) is helemaal weg van schermen. Hij wil alsmaar dat ik foto's laat zien op mijn smartphone en hij kan al swipen op onze tablet. Op verjaardagen laat iedereen Ruben op zijn of haar mobiel, want het ziet er zo grappig uit als hij swipet en foto's kijkt op de smartphone. Toch vraag ik mij af of we er wel goed aan doen om Ruben steeds mediadevices in handen te geven.

Gebruik van media

Kinderen van 0 tot en met 2 jaar zijn beginnende mediagebruikers. De gemiddelde tijd die Nederlandse kinderen onder de 2 jaar doorbrengen met audiovisuele apparaten (televisie, dvd-speler, computer en tablet) is ongeveer één uur per dag (zie kader). Baby's zijn heel sterk georiënteerd op beeldschermen, maar over het algemeen vinden ze praten en zingen leuker dan een boekje lezen of filmpjes kijken.

Als baby's aandacht hebben voor boekjes, programma's of games, is dat vaak van korte duur: pas vanaf ongeveer negen maanden kunnen baby's zich langer concentreren. Ze gaan dan ook reageren op de inhoud van de plaatjes of verhaaltjes. Naast aan-

dacht voor de inhoud van games of andere digitale media zoals filmpjes, reageren baby's en peuters vooral op bewegende beelden, op geluidjes en op knopjes of andere onderdelen die ze kunnen beetpakken of aanraken.

Gemiddeld besteden kinderen van 3 tot en met 5 jaar in Nederland anderhalf uur per dag aan media. Denk hierbij aan het kijken van televisie of dvd, aan tabletgebruik, computeren en het spelen van games. Als het gaat om het lezen van boeken, leest meer dan een derde van de kinderen tussen de 10-15 minuten per dag en een kwart van de kinderen tussen de 15-20 minuten per dag. Bij 3- en 4-jarigen leest bijna driekwart van de ouders nog dagelijks voor.

Mediagebruik*

- In gezinnen met kinderen van 0-6 jaar, zijn de smartphone (98%), laptop (93%) en tablet (88%) de meest aanwezige media.
- Mediagebruik vindt voornamelijk in de woonkamer plaats. Tablets, spelcomputers, smartphones, maar ook de kindercomputer en kindertablet gaan wel mee onderweg.
- Voorlezen is bij ouders nog altijd meest favoriet in het omgaan met kleine kinderen.
- Vier van de tien ouders laten een kind tussen 0 en 2 jaar kennis maken met de smartphone.
- Kinderen tussen 0 en 1 jaar maken het eerst kennis met media-apparaten die het makkelijkst voor handen zijn.
- 40% van de ouders laten hun baby vóór de tweede verjaardag kennismaken met de smartphone. Het percentage is lager als het gaat om de tablet (35%), de laptop (24%) en de desktop (23%).

* Dit betreft cijfers van gemiddeld Nederlands gezin in 2016. Helaas is er nog geen beschikking over cijfers van mediagebruik in de gereformeerde gezindte voor de leeftijdscategorie van 0-5 jaar.

Mediakennis

De belangstelling van baby's voor tablets begint gewoonlijk tussen de drie en vijf maanden. Tablets trekken de aandacht van baby's onder ander door licht en bewegingen in het beeld.

Daarnaast zijn touchscreens erg aantrekkelijk vanwege de gemakkelijke bediening. Een jong kind dat rechtop kan zitten en enige controle heeft over arm- en vingerbewegingen, probeert vaak al wat met een smartphone of tablet te doen. Jonge kinderen kopiëren daarbij het gedrag van hun ouders of broertjes en zusjes, ook al weten ze nog niet precies waar ze mee bezig zijn. Vanaf 2 jaar gaan kinderen de tablet meer doelgericht gebruiken.

Er zijn veel eenvoudige apps die erg aantrekkelijk zijn voor baby's vanwege de bewegende, kleurrijke objecten en geluidseffecten. Deze apps sluiten goed aan op de vaardigheden van het jonge kind, omdat ze meestal één onderwerp centraal stellen. Daardoor is het overzichtelijk voor deze kinderen.

Omdat kinderen steeds meer gebruik maken van media is het nodig dat je hen als ouder begeleidt en de nodige kennis meegeeft. Je kunt jouw kind bijvoorbeeld leren hoe het kan swipen of scrollen, hoe een nieuw scherm geopend wordt of hoe een spelletje kan worden afgesloten. Leg kinderen duidelijk uit dat ze op websites niet overal op moet klikken. Met doorklikken kunnen kinderen makkelijk op een website komen die niet voor jonge kinderen bedoeld is. Ook als het kind bijvoorbeeld op onbekende YouTube-filmpjes klikt, kan het voor verrassingen komen te staan.

Door kinderen te begeleiden bij het zelf ontdekken van een nieuw apparaat of een nieuw programma, worden ze gestimuleerd om te experimenteren en een probleemoplossend vermogen te ontwikkelen. Daar heeft een kind het hele leven plezier van. Wees niet bang dat een kind iets verkeerd doet. Dat is in deze levensfase juist belangrijk en als het goed is ben je er zelf meteen bij om het gedrag te corrigeren. Belangrijk is om het kind te leren om oplossingen te zoeken, door zo gestructureerd mogelijk dingen uit te proberen of door logisch na te denken.

Wat doet mediagebruik met het jonge kind?

Als Linde (3) op de tablet mag, leest ze digitale prentenboeken. Vooral de verhalen van Kikker en de praatplaten van Bas zijn favoriet. Via een betaald abonnement kan Linde de platen van Bas bekijken, verhalen en liedjes erbij horen en op alles klikken wat er maar te zien is. Linde leert er veel nieuwe woorden van en verteld al haar poppen de verhalen over Bas heel precies na.

Positieve invloeden van mediagebruik

0-2 jaar

Taalontwikkeling: Voorlezen is heel belangrijk, ook voor baby's. Mediagebruik kan de taalontwikkeling stimuleren als de app of het filmpje visueel duidelijk en aantrekkelijk is, een duidelijke verhaallijn heeft en woordjes of klanken duidelijk laat horen. Onderzoekresultaten zijn nog niet eenduidig, maar het is wel bekend dat ook heel jonge kinderen al kunnen oefenen met taal en geluid als zij rechtstreeks worden aangesproken, interactief bezig kunnen zijn en kunnen reageren op beelden.

Verstandelijke ontwikkeling: Jonge kinderen leren meer van de wereld als ze in aanraking komen met verschillende soorten informatie: boeken die je vast kunt houden, spelmateriaal, huishoudelijke voorwerpen, plaatjes, filmpjes, digitale prentenboeken. Het ideaal is dat kinderen de kennis die ze via het scherm opdoen, meteen toepassen in de dagelijkse praktijk (bijvoorbeeld een poes herkennen in de tuin). Baby's doen dingen na die ze zien, via hun spiegelneuronen. Jonge kinderen leren vooral van

gevarieerde herhalingen van beelden en geluiden die de media hen bieden. Door herhaling ontstaat een completer beeld, waardoor de 'vertaling' van wat zij zien of horen van de virtuele wereld naar de echte wereld makkelijker verloopt.

Lichamelijke en motorische ontwikkeling: Door het gebruik van nieuwe media worden onder andere vingerbewegingen geoefend. Vooral de fijne motoriek wordt hierbij gestimuleerd.

Morele ontwikkeling: Boeken en beelschermmedia bieden een boeiende wereld waarmee de ouder zijn baby of peuter kan helpen om de 'echte' wereld te leren kennen en begrijpen. En daarnaast in deze wereld het kind te begeleiden en te helpen keuzes te maken.

Spel en fantasie: Door voor te lezen, verhaalfilmpjes te laten zien of door digitale prentenboeken te (laten) bekijken, kan de fantasie van kinderen worden gestimuleerd. Kinderen kunnen in verhalen gevoelens herkennen. Emoties van het kind kunnen bespreekbaar worden gemaakt.

3-5 jaar

Taalontwikkeling: Vooral programma's die uitnodigen tot interactie hebben een gunstig effect op de taalontwikkeling van jonge kinderen. Digitale prentenboeken kunnen een positief effect hebben op de woordenschat en het verhaalbegrip. De betrokkenheid van een volwassene die het kind helpt om de inhoud te begrijpen en zich te concentreren, is een belangrijke voorwaarde voor het leren van een kind.

Verstandelijke ontwikkeling: Het kijken naar educatieve filmpjes kan een bijdrage leveren aan de taal- en rekenvaardigheden, als het niveau en de inhoud van het filmpje goed aansluit bij de ontwikkeling van het kind. Media-apparaten kunnen het leren ook versterken doordat ze motiverend zijn: falen voelt anders in een spelomgeving dan in het echt, bovendien is een computer heel geduldig. Ook kunnen de media een spannende leeromgeving bieden.

Lichamelijke en motorische ontwikkeling: Vingerbewegingen worden gestimuleerd en sommige programma's nodigen kinderen uit om mee te bewegen met wat ze zien op het scherm.

Sociaal-emotionele ontwikkeling: Aspecten als op je beurt wachten en niet meteen je zin krijgen, zijn terug te zien in sommige spelprogramma's. Door het goede voorbeeld kunnen kinderen goed gedrag aanleren.

Spel en fantasie: Kinderen spelen graag na wat ze gezien hebben via media én ze verrijken wat ze hebben gezien door dingen toe te voegen in hun eigen spel.

Negatieve invloeden van mediagebruik

Beeldschermmedia, tablets en televisie moeten door kinderen tot 6 jaar met mate gebruikt worden, omdat anders de kans bestaat dat het een goede ontwikkeling in de weg gaat zitten. De groei van jonge hersenen wordt namelijk bevorderd door interactie met de echte wereld via alle zintuigen en via interactie met andere mensen. De media kunnen hierin (bijna) geen rol spelen.

De ontwikkeling van jonge kinderen wordt dus vooral gestimuleerd door spelen, door samen te genieten van muziek en door woorden te geven aan dingen die het kind ziet of meemaakt. Hierbij worden de linker- en rechterhersen helft met elkaar in verbinding gebracht en kan het kind zich optimaal ontwikkelen. De rol van verhalen meegeven is cruciaal in deze leeftijden. Voorlezen is belangrijk en dat kan ook met een digitaal prentenboek (via een app). Maar apps mogen het papieren boekje niet vervangen, want beide geven een andere beleving: met een app komen kinderen minder goed 'in' het verhaal. Ze onthouden minder en missen details, omdat ze te veel worden afgeleid door de vorm (de techniek). Ook gaan veel woorden in het digitale prentenboek over het gebruik van de techniek: 'nu moet je hierop tikken'.

Als beeldschermmedia door jonge kinderen gebruikt worden zonder begeleiding, zonder menselijke, talige interactie en alleen als loos tijdverdrijf, dan is het slechts een activiteit van de rechterhersen helft. Als alleen deze rechterhersen helft gebruikt wordt, is de kans groter dat kinderen 'verslaafd' gedrag ontwikkelen, terwijl ze niets leren voor hun ontwikkeling.

Taalontwikkeling: Vooral als kinderen programma's zien die niet voor hen bedoeld zijn (met te snelle wisselingen, te complex taalgebruik en te complexe situaties), kunnen ze niet op het juiste niveau oefenen met hun taalvaardigheid. Die taalvaardigheid kan dan zelfs achterblijven. Ook achtergrondmedia, zoals een radio die aanstaat of een DVD die aan de andere kant van de kamer wordt bekeken, kan de taalontwikkeling verstoren. Doordat ze zichzelf en anderen minder goed kunnen verstaan en doordat huisgenoten minder met het kind praten, komt het minder tot leren en ontwikkelen.

Verstandelijke ontwikkeling: Ook bij de verstandelijke ontwikkeling kan achtergrondmedia een negatieve invloed hebben. Media die op de achtergrond aanstaat, kan ervoor zorgen dat opvoeders een kind minder stimuleren om te leren en na te

denken. Kinderen zijn sneller afgeleid en kunnen zich minder goed concentreren. Het kan daarnaast leiden tot slaapproblemen. Ook kunnen kinderen een verkeerd beeld van de werkelijkheid krijgen als ze met thema's voor volwassenen of oudere kinderen worden geconfronteerd.

Spel en fantasie: Jonge kinderen nemen wat ze zien en horen heel serieus. Ze kunnen nog beperkt onderscheid maken tussen fantasie en werkelijkheid en hebben ondersteuning nodig bij het omgaan met emoties en gebeurtenissen. Selectie van informatie door de opvoeders is daarom belangrijk. Evenals het toelichten van dingen die een kind ziet of hoort, of gezien of gehoord heeft. Media die niet zijn afgestemd op het ontwikkelingsniveau van het jonge kind kunnen het spel en de fantasie van jonge kinderen verstoren. Ook kan blootstelling aan informatie die niet past bij het ontwikkelingsniveau schade veroorzaken. Kinderen kunnen negatieve emoties zoals angst gaan ervaren als ze in aanraking komen met media die te moeilijke of te emotionele inhoud bevatten. Of kinderen kunnen situaties gaan naspelen waarvan ze niet goed oorzaak en gevolg kennen, omdat ze nog geen ervaring hebben met dergelijke specifieke ervaringen en gebeurtenissen.

Begeleiden naar mediawijsheid

“Ik wil nu op de laptop”. Robin stampst met zijn voeten op de keukenvloer. Het is vakantie en al de hele ochtend zeurt Robin dat hij niets te doen heeft. Hij wil filmpjes van Brandweerman Sam kijken. Ik wil dit gedrag niet en ik vind dat Robin te veel opgaat in de filmpjes over Sam. In gedachten zie ik de strijk die boven ligt langsflitsen en de badkamer die nodig een schoonmaakbeurt moet krijgen, maar ik wil nu investeren in positief mediagedrag. “Kom Robin”, zeg ik. “We gaan naar het park om kastanjes en bladeren te rapen. En vanmiddag, na het eten, gaan we op YouTube een mooi werkje zoeken dat jij daarmee kan maken.” Robin glundert en hij is brandweerman Sam op slag vergeten.

Zoals opvoeders kinderen stap voor stap voorbereiden op zelfstandige deelname aan het verkeer, is het van belang om kinderen ook stap voor stap voor te bereiden op het zelfstandig gebruik van nieuwe media.

Rol en functie van de opvoeder

Al voor de geboorte van je oudste kind is het belangrijk om na te denken welke media je je kind mee in aanraking te brengen: wil je wel of niet filmpjes laten zien? Wil je eigenlijk wel dat je kind de eerste vijf jaar van het leven zelf bezig is met media? Wanneer je als ouders samen vindt dat het kind hiermee om mag gaan, denk dan goed na over hoe je je kind met media in aanraking brengt. Wanneer je samen met je kind naar bijvoorbeeld een Youtubefilmpje kijkt, observeert jouw kind hoe je reageert. Zo leert het kind een programma beter te volgen. Lach je om een grap? Dan leert je kind dat iets grappig is. En als het kind ziet dat je niet in paniek raakt bij een spannende scène, leert jouw kind omgaan met eigen angst.

In het kader van gewetensopvoeding is het zinvol om als ouder rigoreus te zijn en duidelijk aan te geven wat wel en niet mag. Hoe jong kinderen ook zijn, gebruik argumenten. Hierbij mag zwart-wit gedacht en gesproken worden. Nuances kunnen op latere leeftijd aangebracht worden. “Ik wil niet dat je dit spelletje doet, want er klinkt muziek in het spel die we niet goed vinden en die we niet willen horen.”

Ook het belang van goed voorbeeldgedrag van volwassenen mag niet onderschat worden. Voor een kind is het gedrag van de volwassene de norm. Het geweten wordt meer gevormd door wat kinderen zien en ervaren, dan door wat wordt verteld. Zorg daarom als opvoeder dat je eigen gedrag in overeenstemming is met wat je van het kind vraagt. Laat merken dat je vanuit liefde en eerbied voor de Heere, onze Schepper, keuzes maakt. Daarbij hoort niet altijd de makkelijkste weg en is niet het vervullen van eigen behoeften de maatstaf. Goede voorbeelden 'spreken'. Daar zijn jonge kinderen heel gevoelig en ontvankelijk voor. Hun kinderlijke eenvoud en vertrouwen kunnen beschamend zijn voor ons. Een aanzet om na te denken over de eigen rol als voorbeeldfiguur voor het jonge kind:

- Hoe ga je ermee om als je iets leest, ziet of hoort wat niet past bij een christelijke levenswandel en -visie? Stop je dan bijvoorbeeld met lezen of kijken, ook al was de verhaallijn mooi? Laat je zien hoe erg je het vindt als je iets tegenkomt dat ingaat tegen de geboden van God? Laat je zien hoe je geniet van mooie voorbeelden van Gods schepping of onderhouding van de wereld?
- Hoeveel tijd besteed je zelf aan het omgaan met media?
- Begrens je jezelf en houd je jezelf aan afspraken? Door bijvoorbeeld onder het eten geen telefoon op te pakken?
- Welke sociale omgangsvormen pas je zelf toe? Leg je media weg als er bezoek komt? Kijk je een ander aan als die iets aan je vraagt, ook al ben je bezig?
- Benoem het eerlijk als je beseft dat je jezelf niet houdt aan één van de gezinsafspraken. Laat merken dat je je best doet om het een volgende keer wel weer te doen. Zoals gezegd is het essentieel om het goede voorbeeld te geven. Goed voorbeeld doet goed volgen. Slechte voorbeelden hebben helaas vaak ook nadelige gevolgen.

Tips voor omgaan met media

Wanneer je als ouder kiest om mediagebruik toe te staan, is het belangrijk om vooraf en tijdens het mediagebruik steeds weer na te gaan of het kind positief gebruik maakt van media. In deze alinea een aanzet daarvoor:

- Kies apps en spelletjes die het kind leuk vindt.
- Kies apparatuur die het kind goed kan bedienen.
- Volg de leeftijdsadviezen en beschrijvingen. Veel apps en andere vormen van media geven aan voor welke doelgroep iets is bedoeld en wat het doel kan zijn

van het gebruik ervan. Of kijk anders op sites of overzichten met recensies.

- Probeer alle games en apps eerst zelf uit.
- Bij de tijdbesteding van jonge kinderen aan media geldt dat het belangrijk is voor de juiste balans en variatie te zorgen. Zorg ervoor dat mediagebruik eventueel een van de activiteiten van je kind is, maar niet de hoofdactiviteit. Jonge kinderen leren makkelijker en beter van ervaringen die zij in het 'echte' leven opdoen dan via beeldschermen. Spelen, voldoende slapen en contact met anderen zijn bij jonge kinderen het meest helpend voor hun ontwikkeling. Het is belangrijk om allereerst tijd te besteden aan bijvoorbeeld boekjes lezen, spelen, samen zingen en naar buiten gaan.
- Kijk naar je kind, zodat je weet hoe lang het zich kan concentreren op een bepaalde media-activiteit.
- Het lectoraat Nieuwe media heeft aan de hand van eigen bevindingen en aan de hand van adviezen van Kennisnet en Mijnkindonline richtlijnen opgesteld voor de mediatijd van jonge kinderen. Het gaat daarbij niet om een verplicht minimum of maximum in mediagebruik. De tijden zijn slechts een handreiking die ouders kan helpen in het vaststellen van de mediatijd voor het specifieke kind in normale gezinsomstandigheden.
 - Kinderen tot 2 jaar: geen media
 - 2-4 jaar: 5 tot 10 minuten per keer met een maximum van 20 minuten.
 - 4-5 jaar: 10 tot 15 minuten per keer met een maximum van 30 minuten per dag
- Om te voorkomen dat een kind steeds verleid wordt om media te gebruiken:
 - Media op vaste momenten van de dag of week.
 - Geen computer op de achtergrond aan.
 - Geef het goede voorbeeld.
 - Geef uw kind geen eigen beeldschermen.
 - Voor het slapen geen media.
- Om te voorkomen dat het gebruik van media een negatieve invloed heeft op de gezondheid van uw kind:
 - Gebruik de tablet liggend op de buik (voorkomt kromgroeien en versterkt de rugspieren) of zittend aan een tafel.
 - Zorg voor voldoende beweging.
 - Voorkom overmatige straling.
- Bij sommige mensen is er zorg over het gevaar van elektromagnetische straling

van mobiele telefoons. De mobiele telefoon en de wifi thuis, zouden bijdragen aan het ontstaan van tumoren, kanker en onvruchtbaarheid. Er is geen wetenschappelijk bewijs dat het schadelijk is, maar er is ook geen bewijs dat het helemaal veilig is. Uit voorzorg kun je met jonge kinderen, die nog kwetsbaar zijn, wel extra voorzichtig zijn. Wat houdt dat in?

- Geef kleine kinderen liever geen mobiele telefoon en laat kinderen niet slapen met een mobiel apparaat naast of in de buurt van hun hoofd.
- Gebruik een laptop (of tablet) die online is, niet letterlijk als 'school-computer', maar zet hem liever op tafel. Een beetje uit de buurt van de onderbuik dus.
- Draag een ingeschakeld mobieltje het liefst niet direct op het lichaam, maar in een tas. Hoe verder het apparaat van het lichaam verwijderd is, hoe beter.

Handelingstips

1. Maak duidelijke afspraken: wat mag het kind doen en bekijken? Voor hoe lang? Hanteren we als opvoeders rond het kind allemaal dezelfde afspraken?
2. Pas de afspraken toe en wees hierin consequent.
3. Vertel het kind vooraf duidelijk hoe lang het met media bezig mag zijn.
4. Gebruik media samen.
5. Praat met je kind over wat er te zien is.
6. Stel je kind gerust als het onverhoeds toch bang is geworden van iets wat het gezien heeft. Ook als je media vooraf altijd bekijkt, kan dit gebeuren, al kun je de kans erop wel zo klein mogelijk maken
7. Leer je kind hoe verschillende apparaten bediend kunnen worden.
8. Wees bewust van jouw voorbeeldrol als opvoeder.

Aanvullende opmerkingen:

- Investeer in een goede relatie met je kind. Wanneer het kind jou ziet als identificatiefiguur en je vertrouwt, staat het open voor regels en afspraken.
- Vertel op eenvoudige wijze waarom je welke keuzes maakt. Ook als een kind de argumenten misschien nog niet (helemaal) begrijpt. Realiseer je daarbij dat een jong kind nog zwart-wit denkt en heel letterlijk uitspraken opvat en toepast.
- Laat merken dat je God wil dienen en dat dat voorop staat, bij alles wat je doet. Jonge kinderen vinden het snel vanzelfsprekend dat je iets wel of niet doet wanneer je van iemand houdt. Kinderen kunnen heel trouw zijn. Zorg dat het dienen van God wordt gezien als een liefdedienst en niet als het volgen van wetten en regels alleen waarbij je gestraft wordt als jij je er niet aan houdt.
- Toon begrip voor de emoties van je kind; bijvoorbeeld als het teleurgesteld is dat het na tien minuten moet stoppen, ook al was dat van tevoren aangekondigd. Of als het boos is omdat je een filmpje stopt, omdat er ontoelaatbare beelden te zien zijn. Reageer emotioneel neutraal, door zonder stemverheffing en op een rustige toon en manier kort en bondig aan te geven dat het echt moet stoppen. Help je kind ook om de overstap naar een andere activiteit te maken.
- Zorg dat je kind meerdere activiteiten heeft of vaardigheden ontwikkelt, om zichzelf te vermaken zonder media. Investeer er in om je kind (zelfstandig) te leren spelen. Maak spellen zonder media aantrekkelijk door aandacht te hebben voor wat je kind doet of maakt. Werk eventueel met een beloning als je kind zichzelf een bepaalde tijd vermaakt.

Referenties

Fieret, W. (2015). *Vorming onder spanning. Refo-jongeren in de moderne cultuur. Lectoraat Werken aan de Opdracht*. Amersfoort: Hoornbeek.

Haverhals, B. (2015). Tablets: de nieuwe opvoeders van jonge kinderen? *Terdege* 24-25.

Haverhals, B. (2015). Op ontdekking met digitale prentenboeken. *Terdege*. 14-15.

Lectoraat Nieuwe Media (2013). *Onderzoek mediagebruik jongeren*. Gouda: Driestar educatief.

Lectoraat Nieuwe Media (2016). *Onderzoek naar verandering in gebruik sociale media onder jongeren uit de gereformeerde gezindte*. Gouda: Driestar educatief.

Mediawijzer.net (2014). *Iene Miene Media. Een onderzoek naar mediagebruik door kleine kinderen*. Hilversum: Mediawijzer.net.

Mediawijzer.net (2015). *Iene Miene Media. Een onderzoek naar mediagebruik door kleine kinderen van 1 t/m 8 jaar - hoofdresultaten*. Op 15 juni 2016 verkregen van: www.mediawijzer.net/wp-content/uploads/Hoofdresultaten-Onderzoeksverslag-Iene-Miene-Media-2015.pdf.

Nederlands Jeugd Instituut (2015). *Media? Gewoon opvoeden! Toolbox Mediaopvoeding voor professionals. Factsheet mediagebruik 0- tot en met 2-jarigen*. Utrecht: NJI.

Nederlands Jeugd Instituut (2015). *Media? Gewoon opvoeden! Toolbox Mediaopvoeding voor professionals. Factsheet mediagebruik 3- tot en met 5-jarigen*. Utrecht: NJI.

Nederlands Jeugd Instituut (2015). *Media? Gewoon opvoeden! Toolbox Mediaopvoeding voor professionals. Tipsheet mediagebruik 0- tot en met 2-jarigen*. Utrecht: NJI.

Profi-leren (n.d.). *Morele ontwikkeling en opvoeding*. Op 10 juni 2016 verkregen van www.profi-leren.nl/files/saw_dc67_morele_ontwikkeling.pdf.

Stichting Mediawijzer (2014). *Brochure Gewetensvorming*. Op 15 juni 2016 verkregen van: www.mediawijzer.nl/files/2914/0393/7262/Brochure_Gewetensvorming_-_Mediawijzer.pdf

Meer lezen

Compernelle, T. (2015). *Ontketen je brein: hoe hyperconnectiviteit en multitasken je hersenen gijzen en hoe je eraan kunt ontsnappen*. Amsterdam: Lannoo-Meulenhoff.

De Bruijn, S.D., (2015). De sneltrein van de sociale media. *Kerkblad Hersteld Hervormde Kerk*, 14-15.

De Bruijn, S.D., (2015). Een noodrem voor de sociale media. *Kerkblad Hersteld Hervormde Kerk*, 14-15.

De Bruijn, S.D., & Van Dam, H. (2017). *Pelgrim in medialand*. Apeldoorn: Uitgeverij De Banier.

Fieret, W. (2015). Vorming onder spanning. Refo-jongeren in de moderne cultuur. *Lectoraat Werken aan de Opdracht*. Amersfoort: Hoornbeeck.

Heuves, W. (2006). *Pubers, ontwikkeling en problemen*. Assen: Uitgeverij Van Gorcum.

Nederlands Jeugd Instituut (2015). *Media? Gewoon opvoeden! Toolbox Mediaopvoeding voor professionals*. Utrecht: NJI

Pardoen, J.A. (2012). *Focus! Over sociale media als grote afleider*. Amsterdam: SWP Uitgevers.

Pardoen, J.A., Pijpers, R., & Boeke, H. (2005). *Mijn kind online: hoe begeleid je je kind op internet*. Amsterdam: SWP Uitgevers.

Valkenburg, P. (2014). *Schermgaande jeugd: over jeugd en media*. Amsterdam: Prometheus.

Aanbevolen websites

www.digidreumes.nl
www.mijnkindonline.nl
www.mediaopvoeding.nl
www.mediawijsheid.nl
www.beeldengeluid.nl/mediaukkieland
www.mediawijzer.net
www.nji.nl

Aanbevolen apps

itunes.apple.com/nl/app/bas-op-de-kinderboerderij/id956850727?mt=8
www.letterschool.nl
www.heppi.nl
www.soundtouchinteractive.com
eduapp.nl

Driestar *onderwijsadvies*

Driestar educatief

Burg. Jamessingel 2 Postbus 368 2800 AJ Gouda
T 0182-540333 info@driestar-onderwijsadvies.nl

www.driestar-onderwijsadvies.nl

Driestar onderwijsadvies adviseert en begeleidt scholen voor voortgezet en (speciaal) basisonderwijs, met inspirerend onderwijs en goede zorg als ideaal. Wij zijn een onderdeel van kenniscentrum Driestar educatief en werken nauw samen met Driestar hogeschool en Driestar managementadvies.